

УДК 908:94(477):371.3 «3752»

С. І. Моцак

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ В ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ З ІСТОРІЇ

Стаття присвячена аналізу організаційних форм історико-краєзнавчої роботи, які застосовуються в сучасній школі, з метою поглиблення знань старшокласників з історії рідного краю. Позаурочна історико-краєзнавча робота в старшій школі спрямована на досягнення тих же цілей, що й урок, але на іншому матеріалі й іншими засобами.

Ключові слова: історико-краєзнавча робота, позаурочна робота, історія рідного краю.

Статья посвящена анализу организационных форм историко-краеведческой работы, которые применяются в современной школе, с целью углубления знаний старшеклассников по истории родного края. Внеурочная историко-краеведческая работа в старшей школе направлена на достижение тех же целей, что и урок, но на другом материале и другими средствами.

Ключевые слова: историко-краеведческая работа, внеурочная работа, история родного края.

The article is devoted the analysis of organizational forms of istoriko-kraeznavchei work, which are used at modern school, with the purpose of deepening of knowledges of senior pupils from history of native edge. Extracurricular istoriko-kraeznavcha work at senior school is directed on achievement of those aims, that and lesson, but on other material and by other facilities.

Key words: istoriko-kraeznavcha work, extracurricular work, history of native edge.

Постановка проблеми. Сьогодні позаурочна робота з історії в старшій школі – є однією зі складових частин діяльності вчителя історії. Позаурочна робота переслідує ті ж завдання, що й навчальний курс історії України, тобто прилучає учнів до розуміння історії, збагачує знання, розширює історичний кругозір, сприяє росту інтересу старшокласників до історії. Шкільне

історичне краєзнавство займає важливе місце в навчанні та вихованні школярів. Ріст інтересу молоді до минулого своєї країни, народних традицій, пам'ятників історії й культури значно підсилює роль краєзнавства в урочній і позаурочній роботі.

Одним з головних напрямів, визначених Державною національною програмою «Освіта»

(«Україна ХХІ століття»), є оновлення її змісту – досягнення якісно нового рівня у вивченні історії України, краю, формування національної свідомості, любові до рідної землі, народу.

Аналіз актуальних досліджень. Важливі дослідження з цієї проблеми були здійснені у радянський період розвитку історичної освіти П. Бурдейним, М. Борисовим, В. Дарнішниковим, П. Івановим, Д. Кацюбою, І. Прусом.

Проблема історико-краєзнавчої роботи в школі знайшла відображення в методичній літературі В. Ашуркова, А. Вагіна, А. Гостева, В. Гуськова, В. Дранникова, Ю. Князева, А. Родіна, Ю. Соколовського та ін.

На сучасному етапі важливість використання історико-краєзнавчих матеріалів у контексті реалізації навчально-виховної функції історії доводять В. Струманський, Т. Самоплавська, В. Бенедюк, О. Тімець, Л. Гуменюк та ін.

Метою статті є аналіз організаційних форм історико-краєзнавчої роботи, що застосовуються в сучасній школі, на рівні поглиблення знань старшокласників з історії рідного краю.

Виклад основного матеріалу. Аналіз методичної літератури дає можливість стверджувати, що дослідниками розглядалися різні аспекти історико-краєзнавчої проблематики в школі. Так, Н. Борисов, висвітлив джерела вивчення історії краю, а також основні методи й прийоми використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії та у позаурочній роботі. А. Родін розкрив зміст і методи найважливіших видів масової позаурочної роботи з історії. Автор використав не тільки свій особистий досвід і спостереження, але й звертався до кращого досвіду вчителів. С. Коваленко та Э. Шнекендорф висвітлили діяльність шкільних краєзнавчих музеїв.

Визначаючи завдання позаурочної роботи, краєзнавець-історик А. Родін стверджував, що вона спрямована на досягнення тих же цілей, що й урок, але на іншому матеріалі й іншими засобами [1, с. 6].

Позаурочна робота історико-краєзнавчого характеру базується на тісному зв'язку навчання та виховання з життям. Установлюючи взаємозв'язок навчальної й позаурочної історико-краєзнавчої роботи, учитель у позаурочній роботі для більш глибокого вивчення місцевої історії широко використовує знання учнів, отримані на уроці. Пізнання загальних закономірностей історичного процесу допомагає учням глибше розуміти історію свого краю, як частку історії нашої держави, а знання місцевої історії сприяє усвідомленому розумінню загальноісторичних закономірностей.

Автори в різних джерелах наводять різні переліки позаурочних форм історико-краєзнавчої роботи, даючи їм іноді різну характеристику. М.Короткова, М. Студенікін вважають, позаурочна робота має на меті поглибити знання, отримані учнями на уроці, допомагає зробити процес пізнання цікавим і захоплюючим. Основними напрямками та формами позаурочної роботи з історії на думку дослідників є: масова (історичні вечори, лекції та бесіди, історичні екскурсії, вікторини та конкурси, олімпіади, конференції, перегляд фільмів та п'єс, «тиждень історії»), групова (історичний гурток, історичні клуби, походи, експедиції, випуск історичних газет, журналів, лекторії, факультативи) індивідуальна (читання історичної літератури, відвідання архіву, робота в музеї, написання рефератів та доповідей, виконання творчих завдань) [9].

С.Єжова вважає, форми позаурочної роботи відрізняються кількістю учнів. Вони можуть бути масовими та фронтальними (вечір, конференція), груповими або гуртковими (робота гуртка, секції), індивідуальними (робота про надання допомоги в написанні доповіді окремому учню). По тривалості форми позаурочної роботи дослідниця визначає: систематичні, які проводяться на протязі всього навчального року або кількох років, це гуртки, позакласне читання, створення музею та робота в ньому, епізодичні – зустріч з цікавими людьми, похід, екскурсія, випуск історичної газети чи бюлетеня [11]. Форми позаурочної роботи перебувають у тісному взаємозв'язку.

Однією із масових форм позаурочної історико-краєзнавчої роботи є історико-краєзнавчий вечір. Завдання історико-краєзнавчого вечора полягає в тому, щоб різноманітними засобами мистецтва (художнім читанням, музикою, співом, інсценівкою) на додаток до доповіді, лекції допомогти учням емоційно сприйняти значення, зміст історичної події, факту, явища.

Аналіз педагогічної та методичної літератури дозволяє стверджувати, що історико-краєзнавчий вечір – це засіб виховання, тобто повинен викликати такі переживання дітей, які ведуть до виховання в них основ моральності, патріотизму, уважного й турботливого відношення до людей. Одне з найважливіших педагогічних вимог до вечора – залучення до нього самого широкого кола учнів, щоб кожний учень міг виявити свої дарування й своє бажання бути активним. Це вимога у свою чергу викликає необхідність диференційованого підходу до кожного підлітка, уважного обліку

його індивідуальних особливостей, інтересів і здібностей.

Тематика історико-краєзнавчих вечорів різноманітна. Особливість вечора полягає в тому, що, поряд з розмаїтістю жанру, спостерігається тематична цілеспрямованість, як повідомлень, так і художньої частини.

За методами проведення краєзнавчого вечора, їх поділяють на наступні види: кіновечір, вечір доповідей, вечір-монтаж, вечір подорожей, вечір інсценівки, вечір-звіт, вечір зустрічі та ін.

Загальною рисою історико-краєзнавчого вечора є їхня тематична цілеспрямованість. Але якщо для вечора характерне використання різноманітних жанрів, то конференція відрізняється більш глибокою науковістю й строгістю форми.

Історико-краєзнавчі конференції – це збори учнів, на яких обговорюються прочитані з історії України книги. Читацькі конференції вимагають ретельної підготовки. Конференції відрізняються більш глибокою строгістю. Історико-краєзнавчі конференції звичайно проводять за підсумками певного періоду дослідницької роботи гуртка, об'єднання. При підготовці до конференції звертають увагу на використання джерел: краєзнавчої літератури, документальних, газетних і інших матеріалів. Із цією метою групи учнів працюють у музеях. Конференція може бути закінчена вікториною, для якої готуються питання до теми.

Вивчення історії рідного краю найбільш цілеспрямовано й плідно здійснюється в історико-краєзнавчому гуртку. Відомий методист-історик А. Вагин підкреслював, що «гурток є найбільш гнучкою формою, що найчастіше стає організаційним центром цілого ряду позаурочних заходів.»[4, с. 311].

Гурток дозволяє сполучити й використати різноманітні форми позаурочної роботи. Шкільний гурток базується на знаннях, отриманих учнями на уроках. Він дає можливість організувати систематичні заняття за певною програмою. Робота історико-краєзнавчих гуртка здійснюється у двох напрямках: 1) теоретичному (бесіди, лекції, доповіді, конференції, вікторини, самостійна робота; 2) практичному (екскурсії, походи, експедиції, практикуми в музеї, архіві, бібліотеці).

Одним з найважливіших завдань гуртка є збір місцевих краєзнавчих матеріалів та використання їх у навчально-виховній роботі. Члени гуртка займаються збором матеріалу, пошуками історичних документів, фактів і відомостей. У процесі збору матеріалів по історії району організуються зустрічі й бесіди з учасниками історичних подій. Освітнє й виховне значення

цих зустрічей і бесід величезне. Відомості, отримані з розповідей і бесід учасників історичних подій, є коштовними історичними джерелами. Збір краєзнавчих матеріалів є важливою, але тільки першою частиною дослідницької роботи краєзнавців. Нагромадження необхідних для висновків і узагальнень відомостей і фактів є підготовкою до власного дослідження. Всі записи розповідей і очевидців історичних подій, відомості, отримані з переписки, а також архівні й музейні документи, спостереження, зібрані в походах, вивчаються, групуються за темами, систематизуються, обробляються й використовуються для підготовки учнівських доповідей і повідомлень, нарисів і збірників, альбомів і виставок.

Поглиблена постійна й систематична історико-краєзнавча робота приводить до створення в школах історико-краєзнавчих музеїв.

Організація шкільного музею – одна з найбільш ефективних форм роботи юних краєзнавців-істориків, що об'єднує не тільки членів гуртка, але й широкі маси учнів, їхніх батьків. Учителів історії залишається тільки використати в освітньо-виховних цілях бажання старшокласників до не завжди усвідомленого ними колекціонування: від зібраних речей, зображень, письмових документів вести підлітків до знання, тому що історія, втілена в них, стає доступнішою й зрозумілішою учням.

«Виховання інтересу до історії, розуміння цінності пам'ятників історії й культури гордість за діяння славних земляків – одне з основних завдань шкільного краєзнавчого музею» [10, с. 110].

Основними завданнями музею є:

- пошук і збір матеріалів краєзнавчого характеру;
- облік і зберігання зібраних документів, предметів, матеріалів;
- їхня наукова перевірка, систематизація й методична обробка;
- оформлення й експонування матеріалів;
- використання матеріалів музею в навчально-виховній роботі школи.

В сучасній школі організуються краєзнавчі музеї багатопрофільного або комплексного характеру. Ці музеї створюють найбільш широкі можливості в комплексному вивченні краєзнавчих об'єктів, історії краю й у зборі матеріалів. Комплексні музеї є учбово-матеріальною базою у викладанні цілого ряду навчальних предметів. Тільки в тому випадку, коли організація шкільного музею передусім більша пошуково-дослідницька робота з вивчення краю, коли позаурочна робота перебуває в тісному зв'язку з урочною і вони доповнюють

одна одну, коли зібрані учнями матеріали для музею широко використовуються як на уроках, так і в позаурочних заходах, тільки тоді учні свою роботу зі створення музею будуть уважати важливою й необхідною.

Однією з форм використання музейних матеріалів у навчально-виховних цілях є створення виставок і експозицій. У шкільних музеях в основному застосовується тематичний принцип експозиції, тобто всі матеріали групуються за певними темами. Завдання експозиції шкільного музею в тому, щоб, використовуючи наочність, доступність, переконливість і емоційність, властиві предметному показу, дати можливість учням одержати більш повне знання про процес розвитку суспільства, про історію своєї Батьківщини, свого краю.

Зміст експозицій музею, вся його робота будується відповідно до вимог шкільної програми з історії України й спрямована на більш глибоке й міцне засвоєння основ історичної науки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодні, позаурочна робота з історії краю в школі є одним із джерел збагачення учнів знаннями з історії рідного краю, виховання любові до нього й формування громадянських понять і навичок. Вона допомагає старшокласникам усвідомити нерозривний зв'язок, єдність історії кожного міста, села з життям нашої країни, відчути причетність до неї кожного школяра. Позаурочні заняття з історії України не повинні дублювати уроки. Вони повинні вносити щось нове в знання учнів з історії рідного краю, поглиблювати й розширювати їх.

Необхідно відзначити, що кожний з вище зазначених видів позаурочної роботи з історії може знайти застосування в старшій школі. Позаурочна робота з історії краєзнавчого характеру переслідує ті ж завдання, що й навчальний курс історії України, тобто вона прилучає учнів до розуміння історії, збагачує їхнє знання, розширює історичний кругозір, сприяє зростанню інтересу до історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашурков В.Н. Историческое краеведение: Учеб. пос. / В.Н. Ашурков – М.: Освіта, 1982 – 192с.
2. Борисов Н. Методика историко-краеведческой работы в школе / Н.С. Борисов – М.: Просвещение, 1982 – 223с.
3. Гуськов В.П. Внеклассная работа по истории и обществоведению / В.П. Гуськов. – М.: Просвещение, 1981 – 158с.
4. Вагин А.А. Методика преподавания истории в средней школе / А.А. Вагин. – М., 1968. – 431 с.
5. В'яземський Е. Методика викладання історії в школі./ Е.Е В'яземський, О.Ю. Стрелова – М.: ВЛАДОС, 1999 – 174с.
6. Гостев А. Воспитание историей (О значении школьного исторического краеведения)/ А. Гостев // Народное образование. – 1988 – №6 – с.26-28
7. Дранников В. Краеведческий факультатив. / В.Дранников // Преподавание истории в школе. – 1990. – №6 – с.106-108
8. Князев Ю.А. Сущность и педагогическая значимость школьного краеведения/ Ю.А. Князев // Преподавание истории в школе. – 1989. – №6 – С.132-135
9. Короткова М. Методика обучения истории в схемах, таблицах, описаниях: Практик. Пособие для учителей./ М.В. Короткова, М.Т. Студеникин – М.: Гуманит. Узд.центр ВЛАДОС, 1999. – С. 162-163
10. Коваленко С. Внеклассная работа по истории / Под ред. С.С. Коваленко, Э.К. Шнекендорфа. – М.: ЗАПН РСФСР, 1962 –126с.
11. Єжова С. Методика преподавания истории в средней школе: Учеб. Пособие для студентов пед.ин-тов по спец. № 2108 «История» / С.А. Єжова та др. – М.: Просвещение, 1986. – С.257].
12. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О.Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.